

ПРО КАПІТАЛІСТИЧНІ КООПЕРАТИВНІ СИСТЕМИ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ КАПІТАЛІЗАЦІЇ І СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Розглянуто капіталістичну інтерпретацію природи кооперативних систем. Охарактеризовано етапи розвитку кооперативної власності та відповідні їй типи. Розкрито сутність процесів капіталізації та соціалізації кооперативних систем. Встановлено, подальший аналіз впливу процесів капіталізації чи соціалізації на ефективність функціонування кооперативних систем потребує спеціального наукового дослідження, яке може бути тільки теоретичним. Практично цього здійснити неможливо, оскільки будь-яка зміна ефективності функціонування економічних систем – це результат сукупного впливу величезної кількості чинників як економічного, так і позаекономічного порядку.

Ключові слова: капіталістичні кооперативні системи, кооперативна власність, традиційна форма кооперативної власності, соціалістичні кооперативні системи, посттрадиційна форма кооперативної власності, акціонування, інтегрована кооперативна власність, зовнішнє середовище, соціалізація.

Постановка проблеми. Ринкова трансформація національної кооперативної системи повинна здійснюватись з урахуванням її природи. Незнання природи кооперативних систем може призвести до їх повної чи часткової деформації. Це підтверджується досвідом ринкової трансформації вітчизняної кооперативної системи. В процесі такого реформування вона почала поступово втрачати свої специфічні кооперативні ознаки і вироджуватися у псевдокооперативні форми.

Дослідження проблеми природи кооперативних систем набули значного поширення як у вітчизняній, так і зарубіжній кооперативній літературі. Над її вирішенням працювали такі науковці, як В. Апопій, С. Бабенко, Г. Башнянин, І. Копич, Є. Рехлецький, Ю. Турянський, І. Чурик та інші. Однак, вивчивши значний масив літератури з кооперативної проблематики, ми дійшли висновку, що однозначної інтерпретації природи кооперативних систем немає.

Методика досліджень. У дослідженні розкрито капіталістичну інтерпретацію природи кооперативних систем. Охарактеризовано етапи розвитку кооперативної власності та проаналізовано вплив процесів капіталізації і соціалізації на ефективність функціонування кооперативних систем.

Результати дослідження. У сучасній кооперативній літературі чітко викристалізувалися чотири інтерпретації природи кооперативних систем, спільним для яких є те, що всі вони більшою чи меншою мірою дотримуються формаційного підходу до аналізу кооперативних проблем.

Згідно з першою інтерпретацією, кооперативні системи за своєю генетичною природою є капіталістичними. Цей висновок про природу кооперативних систем справджується лише за певних умов:

- а) якщо їхню природу аналізувати з боку соціально-економічної основи, тобто форми власності на основні фактори виробництва;
- б) якщо кооперативну власність аналізувати в її чистому, традиційному чи класичному вигляді.

У своєму історичному розвитку кооперативна власність пройшла через кілька етапів, кожний з яких формував її відповідний історичний чи функціональний тип, або, точніше, підтип.

По-перше, це традиційна форма кооперативної власності, яка сформувалась на основі пайових внесків членів кооперативу і містила в собі як загально-колективну, так і особисто-пайову частини. У традиційній формі кооперативної власності, зазвичай, переважала перша частина, через що її можна назвати соціалістичною або квазісоціалістичною. Однак, за певних умов, у складі традиційної кооперативної власності може переважати й особисто-пайова частина. Тоді змінюється і природа традиційної кооперативної власності, вона з квазісоціалістичної перетворюється в капіталістичну чи квазікапіталістичну. Прихильники першої інтерпретації природи кооперативних систем акцентували увагу саме на цій особливості кооперативної власності, а тому сформулювали менш-більш точний висновок про їхню капіталістичну природу. Хибність такого тлумачення полягає в тому, що вони його абсолютизували, розглядали як єдино правильне.

Другим типом кооперативної власності є посттрадиційна її форма, в якій і за якої вона формується за рахунок не лише пайових внесків, а й акціонерного капіталу. Останній починає відігравати все помітнішу роль у її формуванні та істотно змінює структуру кооперативної власності – в ній дедалі меншою стає загально-колективна частина, а особисто-пайова зростає. Таке зміщення в структурі кооперативної власності спричинене трансформацією її природи та природи кооперативних систем загалом – вони ще більше капіталізуються і теоретичний висновок про капіталістичну природу кооперативних систем стає ще більш близьким до істини. Однак, щоб бути максимально точним, зазначимо, що кооперативні системи є капіталістичними, по-перше, лише в своїй потенції, по-друге, вони є лише квазікапіталістичними системами. Проте такого висновку прихильники першої інтерпретації природи кооперативних систем не доходять. Вони розглядають ці системи лише як капіталістичні, що може справджуватися лише за певних умов.

Третім типом кооперативної власності є інтегрована кооперативна власність, яка формується внаслідок злиття кооперативного капіталу з некооперативним і завершується формуванням кооперативних корпорацій у формі кооперативних концернів, чи консорціумів. У такому напрямі розвиток кооперативної власності пішов лише в найрозвиненіших країнах світу. За цих умов кооперативні системи настільки сильно капіталізуються, що їх можна назвати власне капіталістичними. Але, це з одного боку, а з іншого, за такої глибокої трансформації і зміни структури кооперативної власності кооперативні системи в певному аспекті перестають бути кооперативними. В процесі їх формування відбувається декооператизація кооперативних систем. У зв'язку з цим такий напрям еволюції кооперативних систем і кооперативної власності ортодоксальні прихильники кооперативної ідеї розцінюють як небажаний. Прихильники традиційного погляду виходять з того, що процес акціонування кооперативного капіталу в тому випадку, якщо його не утримувати під суворим контролем, може "зайти" надто далеко і спроможний спотворити природу кооперативних систем, перетворити їх у системи некооперативного порядку.

Зі суто економічного погляду трансформація кооперативних систем у квазікооперативні або навіть у некооперативні системи є позитивною, оскільки дає змогу мобілізувати фінансові ресурси і зміцнює їх конкурентоспроможність. Однак у соціально-духовному аспекті ця трансформація є небажаною. Бо відомо, що кооперативні системи, хоч і поступаються некооперативним за економічною ефективністю, особливо в короткотривалому періоді, зате значно перевищують їх за соціально-економічною і соціально-духовною ефективністю, а також у довготривалому і гіпердовготривалому періоді. Однак прихильники швидкого виведення кооперативної системи з економічної кризи не врахували цю обставину. На сьогодні вони рекомендують перейти до повної корпоратизації кооперативного сектора національної економіки. Реалізована на практиці така корпоратизація була б вкрай неефективною в соціально-духовному плані і з позицій віддаленої чи гіпервіддаленої перспективи. Вона могла б давати певні позитивні економічні результати лише в короткотривалому періоді, однак не сприяла б розвитку кооперативної системи як специфічного та особливого сектора національної економіки загалом. Часткова корпоратизація кооперативного сектора в певних сферах, навпаки, є можливою, а інколи, й необхідною. Однак, якщо розвиватись у напрямі загальної корпоратизації кооперативного сектору економіки, вона стає негативним соціально-економічним явищем, і не тільки тому, що спотворює природу кооперативного руху, а й тому, що у більш віддаленій перспективі і, особливо, в соціально-духовному плані стає неефективною.

Отже, перша інтерпретація природи кооперативних систем, згідно з якою вони ототожнюються з капіталістичними системами, по-перше, є неточною, а по-друге – надто вузькою. Неточною тому, що кооперативні системи мають лише тенденцію до перетворення в капіталістичні системи, вони такими не є, а якщо і стають внаслідок тотальної капіталізації, то цим самим втрачають свою кооперативну природу. Надто вузькою перша інтерпретація природи кооперативних систем є тому, що відображає їх лише з позицій соціально-економічної основи. Дійсно, якщо аналізувати природу кооперативних систем тільки з позицій кооперативної власності, то за певних умов можна чітко дійти висновку, що за своєю природою вони тотожні капіталістичним системам. Однак, як тільки ми виходимо за межі соціально-економічної сфери кооперативних систем, то неодмінно виявляється, що таке їх трактування є не тільки досить неточним, а й недостатнім. Воно є надто однозначним, щоб бути повним і цілісним. Якщо певні кооперативні системи і є в своїй основі до певної міри капіталістичними, то вони можуть зовсім такими не бути, якщо їх розглядати з інших позицій, скажімо, з позицій соціальної спрямованості розвитку. Дуже часто капіталістичні в своїй основі кооперативні системи є соціалістичними за соціальною спрямованістю розвитку і функціонування. Це зайвий раз засвідчує явну недостатність капіталістичної інтерпретації природи кооперативних систем.

Треба враховувати і те, що кооперативні системи можуть бути інтерпретовані як капіталістичні лише в певному зовнішньому середовищі. Якщо національна економічна система загалом має капіталістичний характер, то і кооперативні системи є в своїй переважній більшості такими ж за соціально-

економічною природою. Будь-яка переважно приватна система господарювання в аналогічному і відповідному напрямі трансформує і природу кооперативних систем. У такій системі первісний кооперативний капітал, навіть якщо він є пайовим за походженням, все одно є лише приватно-колективним, а такі кооперативні системи в своїй основі капіталістичні. Вони звичайно можуть надалі соціалізуватися і поступово перетворюватися в квазісоціалістичні. Навпаки, в адміністративній економіці, де панує державний капітал, кооперативні системи, навіть якщо їх первісний капітал формується на пайовій основі, все одно є за своїм характером соціалістичними чи соціалізованими. У таких кооперативних системах кооперативна власність лише за формою колективна, а за суттю і в своїй основі – це один з різновидів державної власності.

Отже, національна економічна система загалом також впливає на природу кооперативних систем, трансформує їх у тому напрямі, в якому вона буде найбільшою мірою відповідати їхній власній природі. Такий підхід до інтерпретації природи кооперативних систем вперше реалізували на практиці ще класики так званої пролетарської політичної економії. Саме вони одними з перших помітили, що найглибшу природу будь-яких явищ формують зовнішні системи їх функціонування. Приватне ринкове середовище трансформує у відповідному напрямі і природу кооперативних систем. Вони також будуть за своїм характером приватнокапіталістичними. Але для цього потрібно, щоб особисто-пайова частина структури кооперативної власності домінувала над загально колективною.

Якщо ж природу кооперативних систем досліджувати поза системами їх існування, то, по-перше, такий аналіз буде вкрай абстрактним, а по-друге, емпіричним, а не теоретичним. Теоретичний аналіз природи кооперативних систем передбачає їх дослідження через призму тієї соціально-політичної структури, в якій вони функціонують.

У сучасній економічній кооперативній літературі такий системний підхід до аналізу природи кооперативних систем використовується надзвичайно рідко. Дослідники не тільки не беруть до уваги структуру кооперативної власності, а й ту систему в якій функціонують відповідні кооперативні системи. Якщо сконцентрувати увагу на природі власне кооперативної власності і тільки через неї намагатися пізнати природу кооперативних систем, то дуже швидко можна сформулювати хибне уявлення про цю природу. Так, в адміністративну епоху розвитку вітчизняної економіки кооперативні системи трактувалися як власне кооперативні. Та насправді вони були кооперативними лише за формою, а реально – це були квазідержавні системи з відповідною специфікою. З іншого боку, яку би внутрішню структуру не мала кооперативна власність у країнах з розвинутою ринковою економікою, все одно за природою ці системи є капіталістичними або квазікапіталістичними. Інша справа, що в розвинутому ринковому середовищі кооперативні системи невинно соціалізуються, що зумовлено зростанням частки тієї частини кооперативної власності, яка формується вторинно. Вона й викликає посилення соціалізації кооперативних систем квазікапіталістичного чи навіть власне капіталістичного порядку. Отже, об'єктивний процес розвитку кооперативних систем у цьому соціально-політичному середовищі приводить до того, що інтен-

сивність капіталістичних моментів у цих системах знижується, а соціалістичних – зростає.

Така посилена соціалізація капіталістичних чи квазікапіталістичних кооперативних систем об'єктивно і дуже специфічно впливає на ефективність їх функціонування: з одного боку, вона дещо занижує економічну ефективність, а з іншого – впливає на зростання соціально-економічної та соціально-духовної ефективності. А це нашоєхує на думку, що продовжувати соціалізацію квазікапіталістичних кооперативних систем треба досі, доки позитивні соціально-економічні і соціально-духовні її ефекти перекривають негативний економічний ефект. У точці врівноваження позитивного соціально-духовного ефекту соціалізації з негативним її ефектом соціалізацію треба зупинити.

Висновки. Подальший, більш поглиблений аналіз впливу процесів капіталізації чи соціалізації на ефективність функціонування кооперативних систем потребує спеціального наукового дослідження, яке може бути тільки теоретичним. Практично цього здійснити неможливо, оскільки будь-яка зміна ефективності функціонування економічних систем – це результат сукупного впливу величезної кількості чинників як економічного, так і позаконічного порядку. Тому підтвердити загальнотеоретичні висновки про ту чи іншу ефективність розвитку процесів капіталізації чи соціалізації кооперативних систем немає можливості. Під час вирішення цієї проблеми основну роль повинна відігравати лише певна логічно-історична аргументація.

Література

1. Башнянин Г.І. Трансформація кооперативного бізнесу системи споживчої кооперації в перехідній економіці України / Г.І. Башнянин, Є.А. Рехлецький, Л.С. Томашик // Споживча кооперація України: історичний та соціально-економічні аспекти. – К. : Вид-во "Вісті", 1996. – С. 121-125.
2. Башнянин Г.І. Ефективність функціонування кооперативних систем в перехідних умовах / Г.І. Башнянин // Проблеми розвитку споживчої кооперації України в ринковому середовищі : зб. наук. праць. – Львів : Вид-во "Коопосвіта", 1998. – Ч. 1. – С. 69-76.
3. Башнянин Г.І. Виробничі системи в перехідних економіках / Г.І. Башнянин, І.В. Бойчук, Б.В. Дубовий, А.В. Роміх. – Львів : Вид-во "Коопосвіта", 1999. – 382 с.
4. Башнянин Г.І. Економічні системи: проблеми структуризації і типологізації / Г.І. Башнянин, І.М. Копич, Б.М. Шевчик. – Львів : Вид-во "Коопосвіта", 1999. – 220 с.
5. Башнянин Г.І. Економічні системи : монографія. – Т. 1 / за ред. Г.І. Башнянина та ін. – Львів : Вид-во ЛКА. – 2006. – С. 3-15.
6. Рехлецький Є.А. Кооперативний капітал в умовах переходу до ринку : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук / Є.А. Рехлецький. – Львів : Вид-во ЛНУ, 2002. – 20 с.
7. Рехлецький Є.А. Кооперативний капітал в умовах переходу до ринку : дис. ... канд. екон. наук / Є.А. Рехлецький. – Львів : Вид-во ЛНУ, 2002. – 184 с.
8. Рехлецький Є.А. Основні особливості форм підприємництва у споживчій кооперації перехідного періоду / Є.А. Рехлецький // Вісник Львівської комерційної академії. – 1997. – Т. 2. – Ч. 2. – С. 66-71.
9. Рехлецький Є.А. Про еволюцію форм власності у системі споживчої кооперації України. Теоретико-методологічні аспекти / Є.А. Рехлецький // Споживча кооперація України. Історичні та соціально-економічні аспекти : зб. наук. статей. – К. : Вид-во "Вісті", 1996. – С. 126-134.

Драбовский А.Г. О капиталистических кооперативных системах и проблемах их капитализации и социализации

Рассмотрена капиталистическая интерпретация природы кооперативных систем. Охарактеризованы этапы развития кооперативной собственности и соответству-

ющие ее типы. Раскрыта сущность процессов капитализации и социализации кооперативных систем. Установлено, последующий анализ влияния процессов капитализации или социализации на эффективность функционирования кооперативной системы нуждается в специальном научном исследовании, которое может быть только теоретическим. Практически этого осуществить невозможно, поскольку любое изменение эффективности функционирования экономической системы – это результат совокупного влияния огромного количества факторов как экономического, так и внеэкономического, порядка.

Ключевые слова: капиталистические кооперативные системы, кооперативная собственность, традиционная форма кооперативной собственности, социалистические кооперативные системы, посттрадиционная форма кооперативной собственности, акционирование, интегрированная кооперативная собственность, внешняя среда, социализация.

Drabovskiy A.G. About the capitalist co-operative systems and problems of their capitalization and socialization

Capitalist interpretation of nature of the co-operative systems is examined. The stages of development of co-operative ownness and its proper types are described. Essence of processes of capitalization and socialization of the co-operative systems is exposed. It is set, the subsequent analysis of influence of processes of capitalization or socialization on efficiency of functioning of the co-operative systems needs the special scientific research which can be only theoretical. Practically carrying out it is impossible, as any change of efficiency of functioning of the economic systems is a result of the combined influence of enormous amount of factors of both economic and позаекономічного, order.

Keywords: the capitalist co-operative systems, co-operative ownness, traditional pattern of co-operative ownership, socialistic co-operative systems, post, are a traditional pattern of co-operative ownership, the co-operative ownness, external environment, socialization is integrated.

УДК 339.187.6

*Доц. Н.М. Заярна, канд. екон. наук;
студ. А.І. Кадочнікова – Львівська КА*

ВПЛИВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Розглянуто роль прямих іноземних інвестицій для економіки України, які здатні надати транснаціональні корпорації. Наведено результати емпіричних досліджень, які показують вплив прямих іноземних інвестицій на макроекономічні показники України. Встановлено, що важливим завданням уряду України є координування діяльності ТНК, залучення інвестицій в стратегічно важливі для регіону галузі, для того щоб наша держава не перетворилася на відсталий технологічний придаток і джерело дешевої сировини. Дуже важливо залучати інвестиції від різних ТНК і з більшого кола зарубіжних країн, адже саме іноземні інвестиції несуть найбільше нових технологій, обладнання, сучасний менеджмент і маркетингову політику.

Ключові слова: інвестори, прямі іноземні інвестиції, транснаціональні корпорації, конкурентоспроможність, капітал, емпіричні дослідження.

Вступ: Для економічного розвитку країни, особливо в умовах економічної світової кризи, потрібні значні фінансові ресурси. Ці ресурси через прямі іноземні інвестиції здатні забезпечити транснаціональні корпорації (ТНК). Іноземні інвестиції, зазвичай, є дуже бажаними для країни, оскільки вони збільшують капітал і можуть сприяти виготовленню конкурентоспроможних товарів не лише для внутрішніх ринків, а й для експорту, а також допомагати у виготовленні товарів, які до цього лише імпортувалися в країну.